

ПОНЯТТЯ «ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

УДК 343

Б. О. Павлишин

*аспірант,
Академія адвокатури України
(Науковий керівник професор І. В. Гора)*

Розкрито поняття й різні підходи науковців до змісту техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти життя і здоров'я людини, що має прояв у розробці й запровадженні в практику досудового розслідування злочинів відповідних криміналістичних рекомендацій, які оптимізують діяльність слідчого і підвищують її ефективність.

Ключові слова: *криміналістика, криміналістична техніка, науково-технічні засоби, криміналістичне забезпечення, техніко-криміналістичне забезпечення розслідування.*

DEFINITION "TECHNICAL CRIMINALISTICS SUPPORT" FOR INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST HUMAN LIFE AND HEALTH

Pavlishin B. O.

Received: 31 Oct 2014.

Розбудова правової держави потребує приведення засобів протидії злочинності у відповідність до вимог, які висуває суспільство. Адже Конституцією України поставлено завдання забезпечити безпеку суспільства, належний правопорядок, гарантувати захист конституційних прав та інтересів громадян. Пріоритетними напрямками діяльності правоохоронних органів є протидія злочинам проти особи, власності, проявам організованої злочинності і корупції тощо. Серед злочинів проти особи особливу небезпеку становлять ті, що посягають на життя і здоров'я людини. Злочини проти життя та здоров'я особи – це збірне поняття, що охоплює різні види умисних і необережних убивств, доведення до самогубства, спричинення тілесних ушкоджень, побої, катування, зараження венеричною хворобою, незаконне проведення абортів, згвалтування, викрадення або підміна дитини та інші дії, відповідальність за які передбачена в главі 2 КК України.

Належне виконання правоохоронними органами завдань щодо протидії зазначеним злочинам значною мірою залежить від професійної майстерності

слідчих, оперативних співробітників, спеціалістів, експертів. Поряд із вирішенням організаційних, кадрових, матеріально-технічних та інших функціональних проблем, ефективність діяльності з розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи значною мірою залежить також від техніко-криміналістичного забезпечення процесу попередження, своєчасного виявлення, розкриття й розслідування таких злочинів. Зокрема і передусім це залежить від такого: розширення бази нових досягнень науки і техніки; пошуково-пізнавальних методів проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; впровадження новітніх технічних засобів виявлення і дослідження слідів злочинної діяльності; підвищення фахової підготовки слідчих, оперативних співробітників; відповідного своєчасного забезпечення цих суб'єктів необхідною науковою, методичною та іншою допоміжною інформацією. З огляду на це, суспільні потреби активізації у сфері здійснення діяльності з досудового розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи ставлять перед наукою криміналістикою завдання зосередити увагу на наукових розробках з теоретико-правових, природничо-технічних і методико-прикладних проблем, від яких залежить повнота та висока якість й ефективність кримінальних проваджень. На результативність досудового розслідування таких злочинів впливає повнота використання слідчим спеціальних знань в галузі судової медицини, судової психології та криміналістики. З огляду на нерозривний взаємозв'язок спеціальних знань і науково-технічних засобів, їх взаємний вплив і неможливість успішного розвитку у відриві одне від одного, уявляється доцільним розглядати проблеми ефективного використання цих знань і

засобів у досудовому розслідуванні у тісному взаємозв'язку між ними.

Криміналістика як галузь специфічного наукового знання складається з декількох пов'язаних внутрішньою єдністю частин. Як один із фундаментальних розділів цієї цілісної системи традиційно розглядається «криміналістична техніка». Проблеми теорії та практики, що досліджуються в цьому розділі, зазвичай пов'язують з питаннями техніко-криміналістичних аспектів досудового розслідування кримінальних проваджень. Криміналістика відноситься до числа тих наук юридичного циклу, котрі пов'язані з вивченням та забезпеченням практики боротьби зі злочинністю на всіх напрямках практичного слідознавства. Йдеться про практичне слідознавство, яке професійно здійснюється не лише спеціалістами, експертами, а й слідчими, оперативними співробітниками на етапі досудового розслідування злочинів, а також суддями в ході судового розгляду кримінальних проваджень. На кожному з цих етапів вирішується комплекс подібних за своєю сутністю завдань. До їх кола входять завдання пошукового, фіксаційно-засвідчувального, дослідницького характеру, а також завдання, пов'язані з вилученням, накопиченням, передачею та використанням зібраних фактичних даних для вирішення відповідних правових, організаційно-управлінських, тактичних й методичних завдань. У всіх цих випадках забезпечення ефективного пошуку і пізнання, включаючи те, що називають процесуальним доказуванням, практично неможливе без широкого використання різноманітних техніко-криміналістичних засобів, методів, рекомендацій [1, 18].

Дослідження проблем криміналістичного забезпечення боротьби

зі злочинністю здійснюється досить активно, зокрема в наукових працях вітчизняних науковців В.Г. Гончаренка, І.В. Гори, І.О. Ієрусалімова, А.В. Іщенко, І.І. Когутича, В.А. Колесника, В.А. Матвієнка, С.В. Павлова, М.В. Салтєвського, М.Я. Сегає, К.С. Чаплінського, Ж.В. Удовенко, В.Ю. Шепітька та інших розкриваються проблеми предмета, структури, завдань цього виду забезпечення. Майже всіма науковцями визначається, що однією з головних умов вирішення завдань протидії злочинності є використання науково-технічних досягнень, провідна роль в чому належить криміналістиці. Криміналістикою розроблені та залучені з інших галузей знань різноманітні рекомендації, прийоми, методи, методика, інструменти, матеріали, без яких неможливо уявити розслідування будь-якого злочину.

Виникнення й формування техніко-криміналістичного забезпечення в надрах криміналістики було визначено, перш за все, розвитком основ теорії даної науки. Негативна зміна криміногенної ситуації в країні поряд з труднощами адаптації правоохоронних органів до нових умов роботи вимагали удосконалення форм і методів їх діяльності, розробки і реалізації адекватних організаційних, правових, науково-технічних заходів боротьби зі злочинністю. При цьому, безумовно, певні надії пов'язувалися з криміналістичною технікою, необхідним правовим і організаційним забезпеченням її використання. Проте навіть наявність найдосконалішої техніки не дасть бажаного результату без відповідній їй можливостям організації роботи з нею. Така організація, в свою чергу, перебуває в прямій залежності від стану правової регламентації порядку реалізації потенційних можливостей техніки

в нових умовах боротьби зі злочинністю. Все це передбачає наявність високопрофесійної техніко-криміналістичної підготовки суб'єктів діяльності з виявлення й досудового розслідування злочинів.

Розглядаючи питання щодо віднесення техніко-криміналістичного забезпечення до предмета криміналістики, підкреслюють такі обставини на користь його позитивного вирішення: криміналістика традиційно в своєму розвитку використовує досягнення інших наук, вочевидь, що в цьому відношенні не можуть становити виключення науки в галузі управління, організації, інформатики тощо; в криміналістиці вже давно, по суті з моменту її зародження, застосовуються положення названих наук, зокрема, при розробці таких проблем як організація розслідування, організація й забезпечення функціонування криміналістичних об'єктів, АІПС техніко-криміналістичного призначення; важливим завданням будь-якої науки в кінцевому рахунку є організація впровадження її досягнень в практику, що завжди пов'язано з розробкою й здійсненням організаційних, правових та інших заходів [2, 27–28].

Дослідження проблеми техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи в прикладному аспекті не можна здійснювати, не визначивши його основні поняття. Враховуючи науково-практичне призначення, визначення «техніко-криміналістичне забезпечення» повинно бути: реальним – таким, яке відповідає на питання, що визначається; семантичним – таким, що вказує на об'єкт, описаний через його суттєві ознаки; явним – таким, яке відображає, що визначається і шляхом чого визначається; теоретичним, тобто

створюваним у сфері науково-теоретичного пізнання. Не вдаючись до етимології терміна «забезпечення», будемо його розглядати в одному синонімічному ряді з іменниками «постачання» і «озброєння», як визначену процедуру постачання чим-небудь у потрібній кількості, а в нашому дослідженні – оснащення слідчих, оперативних співробітників, спеціалістів і експертів сучасними науковими рекомендаціями для ефективного розкриття й розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи. Зокрема, ці наукові рекомендації являють собою сприйняту практичним співробітником правоохоронних органів цілісну систему знань, навичок і умінь, які він використовує в своїй практичній діяльності.

Л.А. Вінберг вказує, що попередження злочинів і ліквідація причин й умов, що породжують їх, значною мірою залежить від техніко-криміналістичного забезпечення системи кримінального судочинства. Система техніко-криміналістичного забезпечення розкриття, розслідування та попередження злочинів містить в собі судово-експертні установи різних міністерств та відомств, основним завданням яких є організація найбільш раціонального й ефективного застосування оперативно-слідчими апаратами, судово-експертними установами, судовими органами техніко-криміналістичних засобів і спеціальних знань в галузі криміналістики [3, 3].

В.О. Волинський справедливо нарікає авторам на стирання межі між техніко-криміналістичним забезпеченням та криміналістичним прийомом в дещо обмеженому тлумаченні техніко-криміналістичного забезпечення (розгляді ТКЗ з традиційної, суто криміналістичної точки зору). На його думку,

техніко-криміналістичне забезпечення – це організаційно-функціональна система, що направлена на створення умов постійної готовності служб і підрозділів ОВС до швидкого і ефективного вирішення техніко-криміналістичних завдань, і на практичну реалізацію цих умов з метою отримання, накопичення, обробки криміналістичнозначущої інформації і її застосування в процесі розкриття й розслідування злочинів [4, 16]. Під умовами постійної готовності він розуміє такий стан служб і підрозділів органів внутрішніх справ, котрий відповідав би вимогам швидкого й ефективного використання можливостей криміналістичної науки і техніки в розкритті й розслідуванні злочинів. Практична ж реалізація цих умов – це повсякденна діяльність слідчих, спеціалістів-криміналістів, співробітників органів дізнання, що пов'язана із застосуванням техніко-криміналістичних засобів і методів в загальному процесі розкриття й розслідування злочинів [4, 14].

Техніко-криміналістичне забезпечення, як вважає О.Ф. Волинський, становить собою здійснювану правоохоронними органами діяльність, направлену на створення умов їх постійної готовності до застосування методів і засобів криміналістичної техніки та реалізацію цих умов в кожному конкретному випадку розкриття й розслідування злочинів [5, 67].

В.М. Хрустальов вважає, що техніко-криміналістичне забезпечення – це діяльність, яка направлена на досягнення й підтримання повсякденної готовності правоохоронних органів до застосування науково-технічних засобів і методів; практичну реалізацію такої готовності в кожному конкретному випадку розкриття й розслідування злочинів [6, 4].

Необхідно погодитися з В.О. Волинським в тому, що техніко-криміналістичне забезпечення – це організаційно-функціональна система, а не просто діяльність, як кажуть В.М. Хрустальов та О.С. Шаталов, оскільки діяльність є функцією системи. Проте, даючи, по суті, поняття функції, необхідно уявляти й сутність самої системи. У той же час, готовність, безумовно важлива частина діяльності ТКЗ, але лише частина, яка містить організаційний аспект техніко-криміналістичного забезпечення. Не можна не погодитися з точкою зору О.Р. Аксьонова та С.Р. Акімова, котрі вказують на те, що термін «готовність» передбачає роботу на випередження злочинної діяльності, в той час як некриміналізовані діяння не тягнуть задалегідь створене знання про злочин [7, 10]. У зв'язку з цим необхідно уточнити термін «готовність» до застосування (використання) та розглядати його як стан, що відповідає вимогам швидкого й ефективного застосування розробленого на кожний конкретний період часу комплексу криміналістичних знань та засобів.

П.Т. Скорченко вважає, що техніко-криміналістичне забезпечення – це система правових, наукових, організаційних заходів з розробки, впровадження та практичного користування техніко-криміналістичними засобами й науковими методами з метою успішного розкриття, розслідування та попередження злочинів. У зв'язку з цим він виокремлює такі елементи: правовий, науковий та організаційний [8, 21]. Проте серед цих елементів немає найголовнішого – самих технічних засобів.

Відомий білоруський криміналіст Г.І. Грамович стверджує, що техніко-криміналістичне забезпечення

– це регламентована нормативними актами діяльність науково-дослідних, судово-експертних та інших закладів, а також відповідних посадових осіб, на котрих покладено обов'язок розробки та реалізації комплексу взаємопов'язаних заходів з метою створення оптимальних умов ефективного застосування спеціальних знань та науково-технічних засобів в процесі боротьби зі злочинністю [9, 37]. Отже, техніко-криміналістичне забезпечення розглядається ним як організаційно-функціональна система, однак автор доволі узагальнено представляє суб'єктів цієї системи – науково-дослідницькі, судово-експертні та інші заклади, а також відповідні посадові особи. Тому залишається незрозумілою у цьому роль співробітників органів досудового розслідування, які безпосередньо забезпечують функціонування цієї системи і використання її можливостей в процесі розкриття злочинів. У зв'язку з цим навряд чи виправдано обмежувати її завдання лише розробкою і реалізацією заходів з метою створення оптимальних умов ефективного застосування спеціальних знань і науково-технічних засобів в боротьбі зі злочинністю.

Деякі автори, зокрема, С.І. Зернов, А.І. Колмаков, І.О. Попов під техніко-криміналістичним забезпеченням розкриття та розслідування злочинів розуміють систему необхідних для оптимізації діяльності органів розслідування та оперативно-розшукових підрозділів заходів, направлених на вирішення завдань кримінального судочинства. До цієї системи входять такі заходи: формування комплексу законодавчих та відомчих нормативних актів, що регламентують діяльність осіб, які мають спеціальні знання;

розробка нових й удосконалення існуючих техніко-криміналістичних засобів, методів та методик; придбання необхідних техніко-криміналістичних засобів, підтримання їх в робочому стані; організація техніко-криміналістичної підготовки учасників розкриття й розслідування злочинів; застосування нових комп'ютерних технологій при організації роботи з використанням спеціальних знань; безпосередня участь спеціалістів в проведенні слідчих дій, веденні та використанні криміналістичних обліків [10, 29–30].

Проте найбільш повно і обґрунтовано поняття «техніко-криміналістичного забезпечення» як складової криміналістичного забезпечення, визначає А.В. Іщенко, який підкреслює, що криміналістичне забезпечення, як і будь-яка діяльність, у найбільш загальному вигляді складається з трьох компонентів: суб'єкт, об'єкт та зв'язок між ними. Останній не є чимось постійним, а відрізняється різними поєднаннями, які у певні періоди часу можуть передувати один одному, змінюють один одного або співіснують один з одним. Це і є закономірностями предмета криміналістичного забезпечення як виду діяльності. Об'єктом буде діяльність з використання науково-технічного потенціалу, який складається з криміналістичних знань, криміналістичної освіти і криміналістичної техніки; суб'єктами – органи законодавчої влади, управління, а також науково-дослідні організації та навчальні заклади, наукові і практичні працівники, педагоги; взаємозв'язки і взаємовідносини між вказаними компонентами розподіляються за основними напрямками: організаційно-управлінського, наукового, інформаційного та правового забезпечення [11, 68–69].

Висновок. Узагальнюючи викладені окремі підходи вчених до використання терміна «техніко-криміналістичне забезпечення», необхідно підкреслити єдність поглядів на проблему, яка полягає в тому, що це самостійна специфічна діяльність вчених-криміналістів і практиків з розробки нових, пристосованні відомих науково-технічних досягнень, а також їх впровадження в практику протидії злочинності з метою оптимального вирішення завдань боротьби зі злочинами. Отже, техніко-криміналістичне забезпечення протидії злочинам проти життя і здоров'я особи можна сформулювати як систему правових, наукових, організаційних та дидактичних заходів з розробки, впровадження й практичного застосування техніко-криміналістичних засобів й наукових методів оперативними службами, органами досудового слідства, експертно-криміналістичними підрозділами для найбільш ефективного вирішення цілей і завдань, що стоять перед ними.

Сьогодні є необхідним всебічний, комплексний підхід до вирішення проблем широкого й ефективного використання спеціальних знань і науково-технічних засобів для того, щоб на основі вивчення перспектив розвитку науки й техніки, потреб практики досудового розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи, узагальнення існуючого досвіду, розробити методологічні основи техніко-криміналістичного забезпечення; виробити конкретні пропозиції й рекомендації з поліпшення використання досягнень науково-технічного прогресу в процесуальних і непроцесуальних формах різними учасниками розкриття й розслідування цих видів злочинів; обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання використання спеціальних

знань і науково-технічних засобів. Треба вирішити проблеми ефективності використання цих знань і засобів, виявити фактори, які впливають на нього, і розробити комплекс заходів різного характеру, спрямованих на вдосконалення застосування досягнень науки й техніки у протидії вчиненню злочинів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Вольнський А. Ф.* Концептуальные основы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений : дисс. в виде науч. доклада ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / А. Ф. Вольнский. – М., 1999.
2. *Скорченко П. Т.* К вопросу о понятии технико-криминалистических средств, их классификации и совершенствования ученого процесса по их изучению / П. Т. Скорченко // Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений : материалы межведомственной науч.-практ. конференции. – М. : Былина, 2000.
3. *Винберг Л. А.* Совершенствование деятельности судебно-экспертных учреждений по технико-криминалистическому обеспечению раскрытия и расследования преступлений / Л. А. Винберг. – М., 1988.
4. *Вольнський В. А.* Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений / В. А. Вольнский. – М. : ВНИИ МВД РФ, 1994.
5. *Криминалистика : учебник* / [под ред. А.Ф. Вольнского]. – М. : Закон и право; ЮНИТИ-ДАНА, 1999.
6. *Хрусталеv В. Н.* Особенности технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений, совершенных организованными группами / В. Н. Хрусталеv // Вопросы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений : сб. науч. ст. – Саратов : СВШ МВД РФ, 1996.
7. *Аксеноv А. Р.* Криминалистическое обеспечение расследования криминальных банкротств: учебное пособие / А. Р. Аксеноv, С. Р. Акимов. – Тюмень : Издательский центр «Академия», 2006.
8. *Скорченко П. Т.* Криминалистика: технико-криминалистическое обеспечение расследования преступлений : учебное пособие / П. Т. Скорченко. – М. : Былина, 1999.
9. *Грамович Г. И.* Проблемы теории и практики эффективного применения специальных знаний и научно-технических средств в раскрытии и расследовании преступлений : автореф. дисс. ...докт. юрид. наук : 12.00.09 / Г. И. Грамович. – К., 1989.
10. *Зернов С. И.* Применение технико-криминалистических средств и методов при раскрытии и расследовании поджогов: учебное пособие / С. И. Зернов, А. И. Колмаков, А. В. Маковкин, И. А. Попов. – М. : ЭКЦ МВД России, 1998.
11. *Ищенко А. В.* Теорія та практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посібник / А. В. Ищенко, І. О. Іерусалімов, Ж. В. Удовенко. – К. : Центр учбової літератури, 2007.

**DEFINITION «TECHNICAL CRIMINALISTICS SUPPORT» FOR
INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST HUMAN LIFE AND HEALTH***Pavlishin B. O.*

Abstract: Proper performance of tasks on prevention of crimes against human life and health by the law enforcement authorities, to a great extent, depends on professional skills of investigators, special agents, specialists, experts. Along with resolution of organizational, personnel, material and technical, and other functioning challenges whatsoever, operating efficiency on investigation of crimes against human life and health considerably depends as well on technical criminalistics support of prevention, due detection and solving of such crimes. Particularly, as well as first and foremost, it is subject to the following: growth of a state-of-art base; exploring and cognitive methods of investigative (searching) and secret investigative (searching) actions; implementation of the state-of-art facilities for detection and investigation of a crime activity signature; professional training advance of investigators and special agents; due timely support of such duty-holders with requisite research, guidance and other auxiliary information.

Technical and criminalistics support for prevention of crimes against human life and health may be defined as a system of judicial, research, organizational and didactic measures on development, establishment and implementation of technical and criminalistics facilities and research methods by field services, prejudicial inquiry bodies, forensic divisions for the most effective resolution of goals and tasks set before them. Such system comprises facilities as follows: creation of sets of legislative and statutory acts governing activity of persons with special knowledge; development of new and improvement of existing technical and criminalistics facilities, methods and modes; acquisition of necessary technical and criminalistics facilities, and maintenance thereof; arrangements for technical and criminalistics training of participators of crime solving and investigation; application of new computer technologies in operation arrangements with use of the special knowledge; direct participation of experts in investigative actions, maintenance and using of criminal records.

Keywords: criminal investigation, criminal investigation technique, scientific and technical solutions, criminalistics support, technical criminalistics support.

**ПОНЯТИЕ «ТЕХНИКО-КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ»
РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ЖИЗНИ И ЗДОРОВЬЯ ЧЕЛОВЕКА***Павлишин Б. А.*

Резюме: раскрыто понятие и разные подходы ученых к содержанию технико-криминалистического обеспечения расследования преступлений против жизни и здоровья человека, которое заключается в разработке и внедрении в практику досудебного расследования преступлений соответствующих криминалистических рекомендаций, оптимизирующих деятельность следователя и повышающих ее эффективность.

Ключевые слова: криминалистика, криминалистическая техника, научно-технические средства, криминалистическое обеспечение, технико-криминалистическое обеспечение расследования.